

כראובן ושמעון יהיו לי

ויאמר ליוסף הנה אביך חולה, ויקח את שני בניו עמו, את מנשה ואת אפרים... ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים לי הם, אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי [ויחי מח ה], לי הם, בחשבון 'שאר בני' הם, ליטול חלק בארץ איש כנגדו [רש"י שם], מבואר בכתוב שאפרים ומנשה נכנסו למנין השבטים, עד כדי שהם נוטלים חלק בירושת הארץ, ויש להבין במה נשתנו בני יוסף אפרים ומנשה שנכנסו למנין השבטים, משאר בני הבנים שלא נכנסו למנין השבטים.

בגמרא, ותתפשהו בבגדו לאמר וגו', באותה שעה באתה דיוקנו של אביו ונראתה לו בחלון, אמר לו יוסף, עתידין אחיך שיכתבו על אבני אפוד ואתה ביניהם, רצונך שימחה שמך מביניהם ותקרא רועה זונות וכו', ותשב באיתן קשתו, א"ר יוחנן משום ר' מאיר ששבה קשתו לאיתנו, ויפוזו זרועי ידיו נעץ ידיו בקרקע ויצאה שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו, מידי אביר יעקב מי גרם לו שיחקק על אבני אפוד, אלא אביר יעקב, משם רועה אבן ישראל, משם זכה ונעשה רועה, שנאמר רועה ישראל האזינה נוהג כצאן יוסף. תניא היה ראוי יוסף לצאת ממנו י"ב שבטים כדרך שיצאו מיעקב אביו, שנאמר: אלה תולדות יעקב יוסף, אלא שיצא שכבת זרעו מבין ציפורני ידיו, ואעפ"כ יצאו מבינימי אחיו, וכולן נקראו על שמו [סוטה לו ב], מבואר בגמ' ראוי היה יוסף להעמיד י"ב שבטים כדרך שהעמיד יעקב י"ב שבטים, ומפני שנפוזו י' טיפין מציפורני ידיו, נפחתו ממנו י' שבטים, וזכה להעמיד רק שני שבטים, מנשה ואפרים.

ומה שהועמדו אפרים ומנשה כשבטים הוא רק לנחלת הארץ, וכמש"כ ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים לי הם, אפרים ומנשה כראובן ושמעון יהיו לי, ומולדתך אשר הולדת אחריהם לך יהיו, על שם אחיהם יקראו בנחלתם [ויחי מזו ה], ואמרו בגמרא על שם אחיהם יקראו בנחלתם, 'לנחלה הוקשו' ולא לדבר אחר [הוריות ג ב].

וכן פרש"י ואע"פ שנתחלקה הארץ למנין גולגלות וכו', מכל מקום לא נקראו שבטים אלא אלו, להטיל 'גורל הארץ' למנין שמות השבטים, ונשיא לכל שבט ושבט [הוריות ט], ודגלים [דהדגלים מדיני החניה בארץ, כמבואר ברש"י הוריות ט] לזה ולזה [רש"י ויחי מזו ה], כי נחלת כל שבט נקרא על שם השבט, נחלת ראובן נחלת שמעון, וגם נחלת אפרים ומנשה תקרא נחלת אפרים נחלת מנשה ולא נחלת יוסף [עיקר שפת"ח אות ט], וכן פרש"י לעיל לי הם, בחשבון שאר בני הם ליטול 'חלק בארץ' איש כנגדו [רש"י ויחי מח ה], מבואר שמה שאפרים ומנשה נכנסו למנין השבטים הוא אך לחלוקת הארץ.

[אמנם לענין שאר דברים לא נכנסו אפרים ומנשה למנין השבטים, וכגון 'בהנחת המטות' באהל מועד לפני ארון העדות (במדבר יז ט), וכמש"כ הרמב"ן והנה לא נחשב יוסף רק 'לשבט אחד', והטעם, כי לא ימנו שבטי ישראל לעולם רק י"ב, ומפני שיחשוב לוי אי יחשוב יוסף אלא אחד (רמב"ן במדבר יז יז), וכן 'בכרית הר גריזים וחר יעבל' נמנה יוסף אחד, וכמש"כ אלה יעמדו לברך את העם על הר גריזים בעברם את הירדן שמעון ולוי יהודה ויששכר 'יוסף' ובנימין (דברים כז יב), וכן 'באבני האפוד', וכמש"כ ששה משמותם על האבן האחת, ואת שמות הששה הנותרים על האבן השנית כתולדותם (שמות כח י), ופרש"י כסדר שנוולדו ראובן שמעון לוי יהודה דן ונפתלי על האחת, ועל השניה גד אשר יששכר זבולון 'יוסף' ובנימין וכו' (רש"י שם)].

והנה בחלוקת הארץ, נחלקה ארץ ישראל לי"ב שבטים, ע"י שיצאו יוסף ולוי ממנין השבטים, ונכנסו במקומם אפרים ומנשה. 'יצא יוסף' כי בניו אפרים ומנשה עומדים במקומו, וכמש"כ האור החיים ועתה שני בניך הנולדים לך בארץ מצרים 'לי הם', פירוש במדרגת 'בני יעקב', לא במדרגת בני בניו, ולזה הוסיף לבאר ואמר, כראובן ושמעון, ומעתה הרי 'יוסף במדרגת אב' כיעקב, 'ואין האב נמנה עם הבנים בגדר אחד', כמו שאין יעקב נמנה עם השבטים [אוה"ח ויחי מח ה], מבואר באור החיים דכיון שנמנו אפרים ומנשה במנין השבטים, שוב לא נמנה יוסף עמהם, משום שנעשה יוסף במדרגת אב, ואין האב נמנה עם הבנים.

'יצא לוי' על שביקש להרוג את יוסף, וכמש"כ שמעון ולוי אחים כלי חמס מכרותיהם, בסודם אל תבוא נפשי, בקהלם אל תחד כבודי, כי באפם הרגו איש וברצונם עקרו שור... אחלקם ביעקב ואפיצם בישראל [ויחי מט ז], ופרש"י וברצונם עקרו שור, רצו לעקור את יוסף שנקרא שור, שנאמר בכור שורו הדר לו [וכ"כ התרגום ירושלמי וברעותהו] 'ובינו ליוסף' אחוחו דממיל לתורא, אחלקם ביעקב, אפידם זה מזה, 'שלא יהיה לוי במנין השבטים' [רש"י שם], וכן הוא ברמב"ן ומפני שיחשוב לוי, לא יחשוב יוסף אלא אחד [רמב"ן במדבר יז יז], נראה ברמב"ן שבמקום שנמנה יוסף אחד נמנה לוי, אולם במקום שנמנה יוסף כשניים, היינו יוסף ואפרים, לא נמנה לוי.

[המקור ששמעון ולוי הם אלו שבקשו לעקור את יוסף שנקרא שור, הוא מדברי חז"ל 'ויאמרו איש אל אחיו' (בראשית לו ט), מי הם 'שמעון ולוי', הנה בעל התלמוד הלוה בא ועתה לכו ונהרגו וכו' (תנחומא וישב יג), עוד בחז"ל, ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי (בראשית לד כה), והם נטלו עצמם על יוסף ובקשו להרגו, שנאמר ויאמרו איש אל אחיו וכו' ועתה לכו ונהרגו (בר' צד ח). (ומש"כ הרמב"ם שלא שבת לוי בנחלת הארץ ובביתו מפני שמובל לעבוד את ה' (רמב"ם שמו"י ג ב), י"ל שלולא שביקש לוי לעקור את יוסף שנקרא שור, היה זוכה בנחלת הארץ לדור בתוכה בלא לעסוק בה, כדי שיהיה פנוי לעבוד את ה', אולם משעקר את יוסף שנקרא שור, הפסיד לגמרי את נחלת הארץ)].

והטעם שנכנס אחד מבני יוסף למנין השבטים, להיות 'במקום לוי', הוא מפני שלוי 'גרם' למכירת יוסף, ובעקבות זה נתגלגל הדבר ובא יוסף לידי מעשה אשת פוטיפר שנפוזו י' טיפין מזרועי ידיו, ומסיבה זו נמנע מיוסף האפשרות להעמיד י"ב שבטים, וכיון שלוי גרם לכך משום כך הועמד אחד מבני יוסף כשבט מישראל במקום לוי, ובזה תיקן לוי את חטאו.

[והנה הסיבה ששמעון נמנה במנין השבטים ולא הועמד אחד מבני יוסף במקומו, למרות שגם ברצונו עקרו שור, עוררני ידידי הגרמ"מ שפירא שליט"א דכתיב ויאמרו איש אל אחיו, אבל אשמים אנחנו על אחינו, אשר ראינו צרת נפשו, בהתחננו אלינו ולא שמענו, על כן באה אלינו הצרה הזו (בראשית מ כבא), ואמרו חז"ל איש דא שמעון וכו', ובגין דאהדר בתשובה' ככה ואתחנן ואמר ללוי אבל אשמים אנחנו, על דא אתכליל מזליה בגוונא דיוסף (זוהר ח"א ר ב). אולם לוי לא קיבל את דעתו של שמעון ולא שב בתשובה, דכתיב ויפתח האחד את שקו, ופרש"י הוא לוי שנשאר יחיד משמעון בן זוגו (רש"י בראשית מב כז), ופירש בספורנו והנה המכירה לא היתה מאתנו להרע, אבל היתה מפני שחשבנוהו לרודף וכן מות, ומה שלא הרגוהו היה על צד החסד בהיותו אחינו (ספורנו שם), הרי שלוי לא שב בתשובה (כדרך שמעון שב בתשובה), כי סבר שמכירת יוסף היתה בדין ולא היה בה הרעה, וכיון שכך יצא לוי ממנין השבטים ונכנסו בני יוסף תחתיו].

וגם 'יוסף יצא' מכלל השבטים, ונכנס אחד מבניו תחתיו [כמבואר לעיל בשם האור החיים], נמצא שאפרים ומנשה נכנסו למנין השבטים בישראל, לחלוקת הארץ, במקום יוסף ולוי שפינו את מקומם, כדי שיעשו אפרים ומנשה שבטים תחתיהם.

והנה הזכיה בארץ ישראל הוא מחמת שני דברים, האחד מכח 'מצות מילה', וכפי שאמרו גדולה מילה שבזכותה ירשו ישראל את הארץ, שנאמר ביום ההוא כרת ה' את אברם וכו' [בראשית טו יח], וכשבטלוה גלו מן הארץ, שנאמר [ירמיה יא טו] ובשר קודש יעברו מעליך [מנחת נג ב], וכ"כ המשך חכמה והקיימותי את בריתי לתך את ארץ מגוריך ארץ כנען, צוהו הקב"ה על המילה, ובה קנה ארץ ישראל [מש"ח בראשית יז ט]. והשני מכח 'עסק התורה', וכפי שאמרו חז"ל אמר הקב"ה יבא ישראל שנקראו נחלה, לארץ ישראל שנקראת נחלה, ויבנו בית המקדש שנקרא נחלה, 'בזכות התורה' שנקראת נחלה [מכילתא דר"י בשלח ז].

והנה 'יוסף' הוא כנגד 'ברית המילה', משום שזה הוא מידתו של יוסף קדושת ברית, ולא היה אדם דוגמתו שהועמד בנסיון כמותו, וזכה לעמוד בנסיון, ונקרא צדיק, ומחייב את הרשעים [וימא לה ב], 'ולוי' הוא כנגד 'תורה', שנאמר בברכת משה וללוי אמר וכו', יורו משפטיך ליעקב ותורתך לישראל [דברים לג ז], הרי שעניינו של לוי הוא להעמיד תורה בישראל.

וכפי שכתב הרמב"ם יעקב אבינו לימד בניו כולם, והבדיל 'לוי' ומינהו ראש, והושיבו בישיבה 'ללמד דרך השם', ולשמור מצות אברהם, וציוה את בניו שלא יפסיקו מבני לוי ממונה אחר ממונה, כדי שלא תשכח הלימוד [רמב"ם פ"א מע"ז ה"א], וכן נאמר כי שפתי 'כהן' ישמרו דעת 'תורה' יבקשו מפיהו כי מלאך צבאות הוא [מלאכי ב ז]. נמצא שיוסף ולוי בזכותם זכו ישראל בנחלת הארץ, יוסף בזכות 'ברית המילה', ולוי בזכות 'תורה', אולם סובבה ההשגחה שיצאו יוסף ולוי, ויכנסו תחתיהם אפרים ומנשה.

ומאחר ואפרים ומנשה נכנסו תחת יוסף ולוי, והועמדו כשבטים לנחלת הארץ, בהכרח שיש באפרים ומנשה כוחות אלו של יוסף ולוי, ויש להבין מי מהם נכנס תחת יוסף, ומי מהם נכנס תחת לוי.

ונקדים, כאשר יעקב בא לברך את אפרים ומנשה, העמיד יוסף את בניו לפני יעקב כסדר גדילתם, את מנשה הבכור מימין ישראל, ואת אפרים הצעיר משמאל ישראל, אולם יעקב שיכל את ידיו, ושם את ימינו על ראש אפרים, ואת שמאלו על ראש מנשה, ויאמר יוסף לא כן אבי, כי זה הבכור שים ימין על ראשו, וימאן אביו ויאמר ידעתי בני ידעתי, גם הוא [מנשה] יהיה לעם וגם הוא יגדל, אולם אחיו הקטן [אפרים] יגדל ממנו [ויחי מח יט].

ופרש"י גם הוא [מנשה] יהיה לעם וגם הוא יגדל, שעתיד 'גדעון' לצאת ממנו, שהקב"ה עושה נס על ידו, אולם אחיו הקטן [אפרים] יגדל ממנו, שעתיד 'הושע' לצאת ממנו, 'שינחיל את הארץ' וילמד תורה לישראל [רש"י], מבואר ברש"י שמעלת אפרים על פני מנשה הוא, שמאפרים יצא 'הושע בן נון' ואילו ממנשה יצא 'גדעון'.

והנה החילוק בין הושע בן נון לגדעון הוא, שיהושע בין נון היה 'מלך', שמינהו משה רבינו ובית דינו [רמב"ם פ"א ממלכים ה"ג], וגדעון היה 'שופט' [שופטים ו], וזה גם היה החילוק בין יוסף ללוי, יוסף היה 'מלך', וכמש"כ ויתחזק ישראל וישב על המטה, אמר אע"פ שהוא בני, מלך הוא, אחלק לו כבוד, מכאן שחולקין כבוד למלכות [רש"י ויחי מח ב], ולוי היה 'שופט', וכמש"כ 'יורו משפטיך' ליעקב ותורתך לישראל [דברים לג ז], שפירושו שתפקידו של לוי ללמד תורה 'ולשפוט' את ישראל.

מתוכנם של דברים אתה למד, יהושע בן נון משבט 'אפרים' שהיה מלך הועמד תחת 'יוסף' שהיה מלך, וגדעון שהיה משבט 'מנשה' שהיה שופט הועמד תחת 'לוי' שהיה שופט. זו הסיבה ששיכל יעקב את ידיו, שאע"פ שעל פניו נראה שאפרים ומנשה שווים, שהם עומדים כנגד שני שבטים יוסף ולוי, עם זאת גדולה מעלת אפרים ממעלת מנשה, כי מנשה העמיד את גדעון שהיה שופט, ואילו אפרים העמיד את יהושע בן נון שהיה גם מלך וגם שופט, מלך 'שהנחיל את הארץ', ושופט 'שלימד תורה לישראל' [תנחומא ויחי ו], ולכן גדולה היתה מעלת אפרים מעל פני מנשה, משום שאפרים החזיק בעצמו גם את מעלת 'יוסף' שהיה 'מלך', וגם את מעלת 'לוי' שהיה 'שופט', והורה משפט ליעקב ותורה לישראל.

מכאן אתה למד עד כמה גבהו ורמו 'מחשבותיו יתברך' ממחשבותינו, כי גבהו שמים מארץ [ישעיה נה טו], שמים לרום וארץ לעומק, ולב מלכים [מלכו של עולם] אין חקר [משלי כה ג], יראת ה' טהורה עומדת לעד, משפטי ה' אמת צדקו יחדיו [תהלים יט ז], מכל מאורעות העולם ותהפוכות תבל, אין עומד לו לאדם אלא יראת ה' טהורה.

'יוסף' שעמד בנסיון ובשל כך נקרא צדיק יסוד עולם, בשביל ל' טיפין שיצאו ממנו באונס גמור דרך ציפורני ידיו אבד ל' שבטים בישראל, ובשביל ב' טיפין שנשתיירו בכשרות חשב השי"ת מחשבות, להעמידם על תכונתם ועל מתכונתם. 'לוי' שהיה אף הוא צדיק יסוד עולם, שהיה משלושה שמתו בעטיו של נחש, עמרם לוי ובנימין [רע"א שבת נה ב], לפי שזן את יוסף למכירה מדין רודף, ולא הרגו מצד החסד, נענש שנחסר ממנין השבטים בנחלת הארץ.

ועוד זאת, מה גדלו ורמו 'מעשי האדם', שכל מאורעות העולם גלגוליו התפוכותיו ושנוי הנהגת ה', נזדרים ממעשי האדם, לשנות את סדריו ומעמדו, להשפילו או לרוממו, לדונו לכליה או לדונו לברכה, לאמור -

בך יברך ישראל.